

Άργιλος, πήλινο πλακίδιο με παράσταση «Μακεδόνα ιππέα».
Πρώτο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ
26, 2012

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ
26, 2012

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017

Επιστημονική Επιτροπή του Αρχαιολογικού Έργου στη Μακεδονία και στη Θράκη κατά το 2012

Δημήτριος Παντερμαλής
Ομ. Καθηγητής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Μιχάλης Τιβέριος
Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Στέλιος Ανδρέου
Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας ΑΠΘ

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Προϊσταμένη ΑΜΘ

Βασιλική Μισαηλίδου-Δεσποτίδου
Προϊσταμένη ΙΣΤ' ΕΠΚΑ

Μαρία Λιλιμπάκη-Ακαμάτη
Επίτιμη Προϊσταμένη ΙΖ' ΕΠΚΑ

Γενική επιμέλεια έκδοσης
Διορθώσεις κειμένων
Πολυξένη Αδάμ-Βελένη
Κατερίνα Τζαναβάρη

ISSN 1106-5311

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ,
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,
2017

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη και του συγγραφέα κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Παραγωγή

 **ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΖΗΤΗ**
www.ziti.gr

Μετά από τη συνεχή έκδοση είκοσι έξι συνολικά τόμων του Αρχαιολογικού Έργου στη Μακεδονία και στη Θράκη, με ιδιαίτερη ικανοποίηση παρουσιάζουμε τον νέο τόμο της σειράς των πρακτικών στην επιστημονική κοινότητα. Θα θέλαμε καταρχάς να ευχαριστήσουμε τους συναδέλφους του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και του Τομέα Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης για τη στήριξη της έκδοσης, την άρτια σύνθεση, το υψηλό επίπεδο των μελετών τους και τη συνεπή παράδοσή τους.

Στη διοργάνωση της Επιστημονικής Συνάντησης συνέβαλαν και αυτή τη φορά η Επιτροπή Ερευνών, το Μετρό Θεσσαλονίκης Αττικό Μετρό ΑΕ, ενώ η χρηματοδότηση της έκδοσης οφείλεται στη συνεχή υποστήριξη της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού κ. Μαρίας Βλαζάκη.

Σε όλους οφείλονται θερμές ευχαριστίες.

Οι επιμελήτριες του τόμου

Πολυξένη Αδάμ-Βελένη

Κατερίνα Τζαναβάρη

Περιεχόμενα • Contents

ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗ, ΝΙΚΟΣ ΚΑΤΣΙΚΑΡΙΔΗΣ, ΤΑΣΟΣ ΜΠΕΚΙΑΡΗΣ <i>Στην Αυγή των πρώτων αγροτών. Εκπαιδευτικές δράσεις στον νεολιθικό οικισμό Αυγής Καστοριάς</i> <i>'At the dawn of the first farmers': Educational activities at the Neolithic Settlement of Avgi Kastoria</i> GEORGIA STRATOULI, NIKOS KATSIKARIDIS, TASOS BEKIARIS	1
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΜΑΣΚΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΛΑΝΤΖΟΣ <i>Πανεπιστημιακή ανασκαφή Άργους Ορεστικού</i> <i>Argos Orestikon University Excavation</i> DIMITRIS DAMASKOS, DIMITRIS PLANTZOS	9
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΜΑΣΚΟΣ, ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΣΚΡΕΚΑ <i>Ένα υπόγειο ταφικό μνημείο στη θέση Παραβέλα του Άργους Ορεστικού</i> <i>An underground burial monument at Paravela, Argos Orestikon</i> DIMITRIS DAMASKOS, ANDROMACHI SKREKA	17
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗ <i>Το αρχαιολογικό έργο της 16^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κατά το 2011 και 2012</i> <i>The archaeological project of the 16th Ephorate of Byzantine Antiquities in 2011 and 2012</i> ANGELIKI STRATI	25
ΧΑΡΑ ΣΑΡΡΗΓΙΑΝΝΙΔΟΥ <i>Νέα ευρήματα στον ναό του Αγίου Νικολάου του Τζώτζα στην Καστοριά, στο πλαίσιο υλοποίησης έργου ενταγμένου στο «Ε.Π. Μακεδονία-Θράκη 2007-2013» του ΕΣΠΑ</i> <i>New findings in the church of Agios Nikolaos tou Tzotza in Kastoria during the implementation of a project integrated to the "Regional Operational Programme Macedonia-Thrace 2007-2013" NSRF</i> CHARA SARRIGIANNIDOU	35
ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΚΟΝΤΟΣ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΙΧΕΛΑΚΗ, ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΜΥΤΕΛΕΤΣΗΣ <i>Καταγραφή και έρευνα των σπηλαίων της λίμνης Μεγάλης Πρέσπας. Πρώτα συμπεράσματα και προοπτικές</i> <i>Recording and exploration of the caves at the Great Prespa Lake. Preliminary conclusions and perspectives</i> MICHALIS KONTOS, CHRISTINA MICHELAKI, MILTIADIS MITELETSIS	41

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ

Η έρευνα στη Μαυροπηγή και στο φράγμα Ιλαρίωνα κατά το 2012

47

Research on Mavropigi and the Ilarion dam during 2012

GEORGIA KARAMITROU-MENTESSIDI

ΑΡΕΤΗ ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ-ΜΕΤΟΚΗ

Σωστικές εργασίες στην κοιλάδα του μέσου ρου του Αλιάκμονα

91

Rescue works at the valley around the middle of the Haliakmon river

ARETI CHONDROGIANNI-METOKI

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΒΡΑΧΙΟΝΙΔΟΥ

Το υστερορωμαϊκό νεκροταφείο του Κλείτου

101

The late Roman cemetery of Kleitos, West Macedonia

STAVROULA VRACHIONIDOU

ΜΑΡΙΖΑ ΤΣΙΑΠΑΛΗ

Νέα στοιχεία από την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο Καμκούτη στο Βελβεντό Κοζάνης

111

New elements from the excavation of a villa in Velvento, Kozani

MARIZA TSIAPALI

ΜΑΡΙΖΑ ΤΣΙΑΠΑΛΗ, ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΟΥΔΗΣ

Το αρχοντικό του Γρηγορίου Βούρκα στην Κοζάνη

119

The mansion of Grigorios Vourkas in Kozani

MARIZA TSIAPALI, PASCHALIS ANDROUDIS

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΖΑΜΠΙΤΗ, ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΜΑΡΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ, ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ ΔΙΟΥ, ΑΦΕΝΤΡΑ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ,

ΜΑΡΙΑΜ ΑΛ ΜΑΝΣΟΥΡΙ, ΤΡΥΦΩΝΙΑ ΣΑΛΑΜΠΑΣΗ

Το έργο του 2012 στον αρχαιολογικό χώρο Έδεσσας

133

Archaeological Site of Edessa: 2012 Progress

ANASTASIA CHRYSOSTOMOU, ALEXANDRA ZAMPITI, EVANGELOS CHRYSOSTOMOU,

MARIA ELEFTERIADOU, PERSEPHONE DIU, AFENTRA KALOGIANNI, PARASKEVI ELEFTERIADOU,

MARIAM AL MANSOURI, TRYPHONIA SALAMPASI

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ

Το έργο της ΙΖ' ΕΠΚΑ. Νέοι βασιλικοί τάφοι στις Αιγές

143

The work of IZ' EPKA. New Royal tombs in Aigai

ANGELIKI KOTTARIDI

ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ, ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΑΛΛΙΝΗ

Βεργίνα 2012. Ο Τομέας του αγρού Τσακίριδη. Η τελευταία φάση της πόλης των Αιγών

151

Vergina 2012. The sector of the Tsakiridis field. The last phase of the city of Aegae

STELLA DROUGOU, CHRYSANTHI KALLINI

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΦΑΚΛΑΡΗΣ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

Βεργίνα 2012. Η χειμαρρική δράση στον ανατολικό βραχίονα του τείχους και στον χώρο του νεκροταφείου

157

Vergina 2012. Torrent activity on the eastern stretch of the city walls and the cemetery

PANAGIOTIS FAKLARIS, VASILIKI STAMATOPOULOU

ΜΑΡΙΑ ΧΕΙΜΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΕΡΟΠΗ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΔΕΛΗΖΗΣΗ, ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΚΑΤΣΑΒΕΛΗ, ΑΝΝΑ ΠΑΣΙΑ

Παρατηρήσεις στην οχύρωση της Βέροιας με αφορμή τις εργασίες αποκατάστασης δύο οικιών προσκολλημένων στο νοτιοανατολικό τείχος της

167

Observations on the fortification of Veria on the occasion of the restoration work carried out on two residences attached in the city's south eastern wall

MARIA CHEIMONOPOULOU, MEROPHI CHATZIMICHALI, VASILIKI DELIZISI, KALLIOPI DIMOPOULOU, ELISSAVET KATSAVELI, ANNA PASSIA

ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΑΤΙΔΟΥ, ΣΟΦΙΑ ΣΒΙΡΤΣΕΦΚΣΗ, ΕΛΠΙΔΑ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΟΥ

Αρχαιολογικός χώρος Αγίου Παταπίου στη Βέροια. Νεότερα ανασκαφικά δεδομένα και παρατηρήσεις στο πλαίσιο εργασιών συντήρησης και αποκατάστασης

175

St. Patapios archaeological site in Veria. Latest excavation data and observations within the framework of conservation and restoration work

MARIA POLATIDOU, SOPHIA SVIRTSEFSKI, ELPIDA CHRISTOPHORIDOU

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, ΗΛΕΚΤΡΑ ΚΑΛΟΔΗΜΙΔΟΥ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΙΑΜΙΔΗ, ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΠΟΥΛΑΚΑΚΗΣ

Αρχαίο Θέατρο Μιέζας 2011-2012: συντήρηση και αποκατάσταση των λίθινων εδωλίων του

187

Ancient theater of Mieza 2011-2012: Conservation and enhancement of the stone seats

CHRISTINA ASIMAKOPOULOU, ILEKTRA KALODIMIDOU, KATERINA SIAMIDI, NEKTARIOS POULAKAKIS

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΙΓΝΑΤΙΑΔΟΥ, ΑΘΗΝΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΟΥ

Υαλουργία Μεθώνης

199

Glassworking in Methone

DESPINA IGNATIADOU, ATHENA ATHANASSIADOU

ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΚΡΑΧΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΡΕΝΑ ΒΕΡΟΠΟΥΛΙΔΟΥ

Γεωαρχαιολογικές και βιοαρχαιολογικές έρευνες στα παράλια της βόρειας Πιερίας

205

Geoarchaeological and bioarchaeological research in coastal of northern Pieria, Greece

ATHANASIA KRAHTOPOULOU, RENA VEROPOULIDOU

ΣΟΦΙΑ ΚΟΥΛΙΔΟΥ, ΕΛΕΝΗ ΖΑΓΚΟΥ, ΕΥΓΕΝΙΑ ΜΠΑΤΖΙΚΩΣΤΑ,

ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΑΝΤΕΛΙΑΔΟΥ, ΑΝΤΩΝΙΑ ΤΣΙΑΝΑΚΑ

Πλαταμών Στοπ! «Μυκηναϊκό» νεκροταφείο και οικισμός της ύστερης εποχής χαλκού στη θέση «Τριμπίνα 2/Πλαταμών Στοπ», στον Πλαταμόνα Πιερίας

213

Platamon Stop! «Mycenaean» cemetery and Late Bronze Age settlement at the site of «Trimpina 2/Platamon Stop» at Platamonas, Pieria

SOPHIA KOULIDOU, ELENI ZAGOU, EYGENIA MPATZIKOSTA, KYRIAKI PANTELIADOU, ANTONIA TSIANAKA

ΖΩΗ INTZE, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΣΥΡΟΣ

Σύμπλεγμα σπηλαίων στα Λουτρά Λουτρακίου Αλμωπίας. Το σπήλαιο «Αποθήκη Ανταρτών»

225

A system of caves in Loutra Loutrakίου of Almopia. The “Apothiki Antarton” cave

ZOI INTZE, ANASTASIOS SIROS

ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Γνωστά και άγνωστα από το δυτικό νεκροταφείο του Αρχοντικού Πέλλας

233

Known and unknown objects from the west cemetery of Archondiko Pella

PAVLOS CHRYSOSTOMOU

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΛΑΣΤΑΡΗΣ, ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΝΟΥΣΗΛΑΖΟΥ, ΑΝΝΑ ΠΑΣΙΑ,

ΜΑΡΙΑ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΑΛΤΕΑ-ΚΑΛΟΓΕΡΑ

Άγιος Αθανάσιος Αρχοντικού Πέλλας

243

The church of Saint Athanasios in Archontiko Pella

GIORGOS SKIADARESIS, ANDREAS VLASTARIS, SOKRATIS NOUSILAZOU, ANNA PASSIA,

MARIA-KONSTANTINA SALTEA-KALOGERA

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ

Νέα στοιχεία για τη λειτουργία ενός οθωμανικού μνημείου στα Γιαννιτσά

253

New data regarding the function of an Ottoman monument in Giannitsa

GIORGOS SKIADARESIS

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΟΥΖΑ

Το οθωμανικό λουτρό του Γαζή Εβρενός Μπέη στα Γιαννιτσά

261

The Ottoman Bath of Gazî Evrenos Bey in Giannitsa

VASILIKI MOUZA

ΜΑΡΙΑ ΛΟΥΚΜΑ

Το τέμενος Ισκεντέρ Μπέη στα Γιαννιτσά: μελέτη τεκμηρίωσης και αποκατάστασης

273

The Mosque Iskender Bey in Giannitsa: Documentation and Restoration study

MARIA LOUKMA

ΜΑΡΙΑ ΤΣΙΜΠΙΔΟΥ-ΑΥΛΩΝΙΤΗ, ΜΑΡΙΑ ΝΑΣΙΟΥΛΑ

Άγιος Αθανάσιος 2008-2012. Προς το τέλος μιας Οδύσσειας

283

Aghios Athanassios 2008-2012. Towards the end of an Odyssey

MARIA TSIMBIDOU-AVLONITI, MARIA NASIOULA

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ

Μετρό Θεσσαλονίκης 2012. Το έργο της ΙΣΤ' ΕΠΚΑ

291

Thessaloniki's Metro 2012. The work of IST'EPKA

VASILIKI MISAILIDOU-DESPOTIDOU

ΛΙΛΛΙΑΝ ΑΧΕΙΛΑΡΑ, ΑΝΝΑ ΦΩΣΤΗΡΙΔΟΥ, ΣΒΕΤΛΑΝΑ ΒΙΒΤΕΝΚΟ <i>Μελέτη χρωστικών ουσιών σε ειδώλια που βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές του Μετρό Θεσσαλονίκης</i>	305
<i>Identification of pigments in figurines found during excavations of Thessaloniki Metro</i>	
LILLIAN ACHEILARA, ANNA FOSTIRIDOU, SVETLANA VIVDENKO	
ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΣΤΕΦΑΝΗ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ <i>Έργα τέχνης από το Λούβρο στη Θεσσαλονίκη. Η έκθεση του ΑΜΘ «Από τον Πλάτωνα στον Βολταίρο και τον Κοραή: Αρχαία ελληνική φιλοσοφία και διαφωτισμός»</i>	311
<i>Works of art from the Louvre to Thessaloniki. The exhibition of AMTh "From Plato to Voltaire and Koraes. Ancient Greek Philosophy and the Enlightenment"</i>	
POLYXENI ADAM-VELENI, EVANGELIA STEFANI, KATERINA MAVROMICHALI	
ΣΤΥΛΙΑΝΑ ΓΚΑΛΙΝΙΚΗ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΥΚΟΥΒΟΥ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΣΤΕΦΑΝΗ <i>Οι περιοδεύουσες εκθέσεις του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης: ένα ταξίδι μηνυμάτων</i>	321
<i>The travelling exhibitions of the Archaeological Museum of Thessaloniki: a journey of messages.</i>	
STYLIANA GALINIKI, ANGELIKI KOUKOUVOU, EVANGELIA STEFANI	
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ, ΟΥΡΑΝΙΑ ΠΑΛΛΗ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣΕΚΜΕΣ, ΜΑΡΙΑ ΛΟΥΚΜΑ <i>Αρχαιοκαπηλία τέλος: μια έκθεση του ΑΜΘ για την κατάχρηση της ιστορίας και την απώλεια της μνήμης</i>	327
<i>"Trafficking of Antiquities: Stop it": An AMTh's exhibition on the abuse of history and the loss of memory</i>	
ELEFThERIA AKRIVOPOULOU, OURANIA PALLI, GIORGOS TSEKMES, MARIA LOUKMA	
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΚΑΤΖΟΛΗΣ, ΟΛΓΑ ΣΑΚΑΛΗ <i>Αρχαιολογία και κοινό. Το παράδειγμα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης</i>	331
<i>Archaeology and the public. The case of the Archaeological Museum of Thessaloniki</i>	
CHRISTOS GATZOLIS, OLGA SAKALI	
ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ <i>Πειραματικό εργαστήριο για την κεραμική στην αρχαϊκή Μακεδονία</i>	339
<i>Experimental workshop on the archaic pottery of Macedonia</i>	
EURYDICE KEFALIDOU	
ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΤΣΙΦΑΣ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΙΓΝΑΤΙΑΔΟΥ <i>Αρχαιομετρική διερεύνηση χρυσών στεφανιών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης</i>	349
<i>Archaeometric investigation of gold wreaths in the Archaeological Museum of Thessaloniki</i>	
CHRISTOS KATSIFAS, DESPINA IGNATIADOU	

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ, ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΟΥΡΑΚΗΣ

Ψευδο-τριδιάστατη απεικόνιση αρχαιοτήτων μέσω ψηφιακής φωτογράφησης (*Reflectance Transformation Imaging*): μια μη καταστρεπτική μέθοδος στην υπηρεσία της αρχαιολογικής έρευνας

357

Pseudo-3D imaging of antiquities with the use of digital photography (Reflectance Transformation Imaging): A non-destructive research method in the service of archaeology

DIMITRIOS KAROLIDIS, ORESTIS KOURAKIS

ΑΓΑΘΟΝΙΚΗ ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ

Η δράση ενός δημόσιου ελληνικού Μουσείου την περίοδο της κρίσης.

Το έργο του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού το 2012

365

The action of a Greek State Museum in the period of crisis. The Museum of Byzantine Culture in 2012

AGATHONIKI TSILIPAKOU

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΝΤΩΝΑΡΑΣ

Ανασκαφή επί της οδού Βασιλίσσης Σοφίας 44: τα ανασκαφικά συμφραζόμενα καλυκωτής γυάλινης λυχνίας

377

Excavations at 44, Vasilissis Sofias Street: The archaeological context of a calyx-shaped glass lamp

ANASTASSIOS ANTONARAS

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΙΔΗΣ, ΔΑΜΙΑΝΟΣ ΚΟΜΜΑΤΑΣ, ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΤΙΛΕΛΗ, ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΓΟΥΪΔΗΣ

Οχυρωματικές και υδροδοτικές (*qanat*) δομές στην περιοχή της Ακρόπολης Θεσσαλονίκης

387

Fortification and Qanat structures in the area of Acropolis of Thessaloniki

ALEXANDROS CHATZIOANNIDES, DAMIANOS KOMMATAS, MARGARITA TILELI, CHARILAOS GOUIDIS

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΑΠΤΗΣ

Πρωτοβυζαντινό πλινθοκεραμείο στις παρυφές του δυτικού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης (ανασκαφή οικοπέδου επί των οδών Μαζαράκη, Γιαννιτών και Καβάλας)

397

Early byzantine plinthokerameion at the margins of the Western Cemetery of Thessaloniki (rescue excavation at Mazaraki, Yiannitson and Kavala streets)

KONSTANTINOS RAPTIS

ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΤΡΑΚΟΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΤΖΗΜΟΥ

Το Εργαστήριο της Σχολής Τεχνών και Επαγγελμάτων (Ισλαχανέ) στη Θεσσαλονίκη.

Ιστορική τεκμηρίωση και μελέτη για την αποκατάσταση ενός νεότερου μνημείου

405

The Workshop of the School of Arts and Crafts (Islahhane) in Thessaloniki.

Historical documentation and study for the restoration of a contemporary monument

KORNILIA TRAKOSOPOULOU-TZIMOU

ΓΕΩΡΓΙΑ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Εφαρμογή του μετρικού συστήματος του πρώιμου οθωμανικού τεκτονικού πήχης (1520)

στον σχεδιασμό της Σχολής Τεχνών και Επαγγελμάτων Χαμιντιέ (1895), στη Θεσσαλονίκη

419

Application of the early Ottoman tectonic cubit metric system (1520) in the design of the Arts and Crafts School Hamidye (1895) in Thessaloniki

GEORGIA ZACHAROPOULOU

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΕΔΡΟΥ, ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ <i>Τούμπα Θεσσαλονίκης: τροχήλατη κεραμική της ΥΕΧ και της ΠΕΣ από το κτήριο Β</i> Thessaloniki Toumba: LBA and EIA wheel made pottery from building B GEORGIA KEDROU, STELIOS ANDREOU	429
ΜΙΧΑΗΛΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ, ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΙΑΦΑΚΗ <i>Καραμπουργάκι 2012: ανασκαφική έρευνα και μελέτη στον αρχαίο οικισμό</i> Karabournaki 2012: archaeological research and study of the ancient settlement MICHALIS TIVERIOS, ELENI MANAKIDOU, DESPOINA TSIAFAKI	439
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΜΑΚΗ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΟΥΣΤΑΝΤΑΜΗ, ΕΥΓΕΝΙΑ ΓΚΑΤΖΟΓΙΑ <i>Βασιλούδι 2012. Η αρχαιοκαπηλία και η ανασκαφή: χρονικό</i> Vassiloudi 2012. Excavation and illicit trade VASILIKI MISAILIDOU-DESPOTIDOU, MARIA FARMAKI, CHRISTINA MOUSTADAMI, EVGENIA GKATZOGIA	447
ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΝΔΡΕΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ, JANUSZ CZEBRESZUK <i>Το αρχαιολογικό πρόγραμμα στην κοιλάδα του Ανθεμούντα: περίοδος 2012</i> The Anthemous Valley Archaeological Project: The 2012 season STELIOS ANDREOU, MARIA PAPP, JANUSZ CZEBRESZUK	457
ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΑΝΔΡΟΥΔΗΣ <i>Οι οθωμανικοί πύργοι στο Ρετζίκι Θεσσαλονίκης</i> The Ottoman towers at Retziki, Thessaloniki PASCHALIS ANDROUDIS	465
ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ-ΜΠΕΤΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ <i>Η αρχαιολογική έρευνα στο πλαίσιο της κατασκευής του νέου οδικού δικτύου Ποτίδαια-Κασσανδρεία του οδικού κυκλώματος νομού Χαλκιδικής</i> Archaeological research during the project "Construction of the new road connecting Potidaia to Cassandreia within the network of roads of Chalcidice" ELISAVET-BETTINA TSIGARIDA, IOANNIS ATHANASIADIS	475
ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ-ΜΠΕΤΤΙΝΑ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, ΕΥΤΥΧΙΑ ΑΛΕΒΙΖΟΥ, ΕΛΕΝΗ ΜΕΝΤΕΣΙΔΟΥ <i>Ανασκαφή δύο νεκροταφείων σε αγροτικές περιοχές του δήμου Κασσάνδρας Χαλκιδικής</i> Excavation of two cemeteries in rural areas of the Municipality of Cassandra in Chalcidice ELISAVET-BETTINA TSIGARIDA, IOANNIS ATHANASIADIS, EUTUCHIA ALEVIZOU, HELEN MENTESIDOU	483

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ, ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΑΦΝΙΑΔΟΥ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΑΜΑΝΑΤΙΔΟΥ, ΙΣΜΗΝΗ ΝΙΝΟΥ <i>Καρακόλι Στρατωνίου. Η βιογραφία ενός φυλακείου από την αρχαιότητα ως την εθνική αντίσταση</i>	491
<i>Karakoli Stratoni Chalcidice. The biography of a military outpost from antiquity to the time of the Greek National Resistance</i> COSTAS PAPASTATHIS, MARIA PAPADAPHNIADOU, ANASTASIOS PAPADOPOULOS, KATERINA AMANATIDOU, ISMENE NINOU	
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΤΣΑΝΑΝΑ, ΠΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΚΟΣ <i>Στα ίχνη της βυζαντινής Ιερισσού</i>	501
<i>At the traces of Byzantine Hierissos</i> AIKATERINI TSANANA, PARIS EVGENIKOS	
ΖΗΣΗΣ ΜΠΟΝΙΑΣ, JACQUES PERREAULT, ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΤΣΟΚΑΣ <i>Αργίλος 2012. Αρχαιολογική έρευνα και γεωφυσική διασκόπηση, προκαταρκτικά συμπεράσματα</i>	513
<i>Argilos 2012. Archaeological research and geophysical prospecting: preliminary conclusions</i> ZISIS BONIAS, JACQUES PERREAULT, GRIGORIS TSOKAS	
PASCAL DARCQUE, ΧΑΪΔΩ ΚΟΥΚΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ, ΖΩΗ ΤΣΙΡΤΣΩΝΗ, ΣΟΥΛΤΑΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΒΑΛΑΜΩΤΗ <i>Στιγμιότυπα από τις ποικίλες δράσεις ενός νεολιθικού νοικοκυριού: η 'οικία 1' του Ντικιλί Τας</i>	521
<i>Snapshots of various activities of a neolithic household: "house 1" in Dikili Tash</i> PASCAL DARCQUE, HAIDO KOUKOULI-CHRYSSANTHAKI, DIMITRA MALAMIDOU, ZOI TSIRTSONI, SOULTANA-MARIA VALAMOTI	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ <i>Ανασκαφή τύμβου Καστά Αμφίπολης 2012</i>	531
<i>Excavation of the Kastas Tomb of Amphipolis 2012</i> KATERINA PERISTERI	
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΛΕΦΑΝΤΖΗΣ <i>Λέων Αμφίπολης 2012: νέα έρευνα για τη βάση του μνημείου</i>	535
<i>Amphipolis Lion 2012: New research for the base of the monument</i> KATERINA PERISTERI, MICHALIS LEFANTZIS	
ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΟΥΚΑΝΤΟΣ, ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΘΕΡΜΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΤΕΛΗ <i>Τούμπα Οφρυνίου: οικισμός ύστερης εποχής χαλκού στις παρυφές του Παγγαίου</i>	539
<i>Ofrynio Toumba: a Late Bronze Age settlement near the foothills of Mount Pangaeon</i> IOANNIS SOUKANTOS, SPYRIDON THERMOS, DIMITRA MALAMIDOU, ANGELIKI PATELI	

ΜΑΡΚΟΣ ΒΑΞΕΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΒΕΛΙΔΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ, ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΕΛΦΟΣ <i>Ανασκαφική έρευνα σε αρχαία μεταλλεία και μεταλλουργικές θέσεις του όρους Παγγαίου (Ασημότρυπες, Βαλτούδα)</i> <i>Excavations in ancient mines and metallurgical sites of Pangaeon mountain (Asimotrypes, Valtouda)</i> MARKOS VAXEVANOPOULOS, MICHAEL VAVELIDIS, DIMITRA MALAMIDOU, VASILIOS MELFOS	547
ARTHUR MULLER, GIORGOS SANIDAS, ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΔΑΔΑΚΗ <i>Θάσος, βόρειες παρυφές της αγοράς των Χαρίτων. Αρχιτεκτονική συνέχεια από τον 6^ο αι. π.Χ. ως τον 7^ο αι. μ.Χ.</i> <i>Thassos, the neighborhood of the agora of the Charites. Architectural continuity from the 6th c. BCE to the 7th c. CE</i> ARTHUR MULLER, GIORGOS SANIDAS, STAVROULA DADAKI	553
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΣΚΟΥΛΑΡΙΚΗ, ΚΥΡΙΑΚΗ ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΧΡΥΣΑΦΗ <i>Νέες θέσεις στον αρχαιολογικό χάρτη της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης</i> <i>New sites in the archaeological map of the Prefecture of Xanthi</i> CONSTANTINA KALLINTZI, DESPOINA SKOULARIKI, KYRIAKI CHATZIPROKOPIOU, MARIA CHRYSAPHI	565
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΙΝΑΡΔΑΤΟΣ <i>Η συλλογή αρχειακού υλικού και η πρόταση ένταξής του για την υποστήριξη της μόνιμης έκθεσης του Βυζαντινού Μουσείου Διδυμοτείχου</i> <i>Collecting archival material and the proposal of its incorporation into the permanent exhibition of the Byzantine Museum of Didymoteichon</i> NIKOLAOS LINARDATOS	575

Χάρτης των περιοχών της Μακεδονίας και της Θράκης που αναφέρονται στο ΑΕΜΘ 26, 2012.

Καρακόλι Στρατωνίου. Η βιογραφία ενός φυλακείου από την αρχαιότητα ως την εθνική αντίσταση

Κώστας Παπαστάθης, Μαρία Παπαδαφνιάδου, Αναστάσιος Παπαδόπουλος,
Κατερίνα Αμανατίδου, Ισμήνη Νίνου

Την Άνοιξη του 2009, ενόψει της χωροθέτησης εγκαταστάσεων μεταλλουργίας στο Στρατώνι από την εταιρεία Ελληνικός Χρυσός, εντοπίστηκε στη θέση «Καρακόλι» οθωμανικό στρατιωτικό φυλάκιο με μορφή πυργόσπιτου. Μεγάλες λιθόπλινθοι αρχαίου κτηρίου ενσωματωμένες στην τοιχοδομία του, καθώς και επιφανειακή κεραμική κλασικών και ελληνιστικών χρόνων γεννούσαν υποψίες για διαχρονική χρήση του οχυρού.

Η θέση βρίσκεται στις δασώδεις πλαγιές του Στρατονικού όρους, σε υψόμετρο 255 μ., πλάι σε εκτεταμένο χώρο απόθεσης του γειτονικού μεταλλείου των Μαύρων Πετρών (Εικ. 1). Όπως προκύπτει από τη σημασία της τουρκικής λέξης¹, πρόκειται για σημείο υψηλής στρατηγικής σημασίας. Το παρατηρητήριο εποπτεύει όλο τον Ακάνθιο κόλπο, από τη χερσόνησο της Προστόμιτσας και τις νήσους Ελευθερίδες μέχρι το ακρωτήριο Αράπης και τις νήσους Στυλιάρια, όπως επίσης την αρχαία Άκανθο και τη διώρυγα του Ξέρξη. Στο βάθος νοτιοανατολικά δεσπόζει η βουνοκορφή του Άθω, ενώ με διαυγή ατμόσφαιρα διακρίνεται ακόμα και η Σαμοθράκη.

Κατά την ανασκαφή, που διήρκεσε δύο χρόνια μέσα σ' ένα υποβαθμισμένο φυσικό περιβάλλον, αποκαλύφθηκαν οι φάσεις του μνημείου, που έζησε, με διαφορετικές μορφές αλλά πάντα με την ίδια λειτουργία, έναν μακρόχρονο βίο από την αρχαιότητα ως την Εθνική Αντίσταση. Η βιογραφία του παρουσιάζεται σ' αυτή τη σύντομη μελέτη.

Η θέση κατά την αρχαιότητα

Μυλόλιθοι, τριπτήρες, λίθινοι πελέκεις και λεπίδες πυριτόλιθου, που βρέθηκαν σε επιφανειακή έρευνα αλλά και σε διαταραγμένες επιχώσεις, καταδεικνύουν την

κατοίκηση του χώρου από τη νεολιθική εποχή, χωρίς βέβαια να είναι δυνατό να διαπιστώσουμε την έκταση και τη μορφή της εγκατάστασης, καθώς οι αλλοιώσεις του φυσικού και ανθρωπογενούς τοπίου από τη μεταλλευτική δραστηριότητα ήταν διαρκείς και έντονες, ιδιαίτερα από την τουρκοκρατία μέχρι τις μέρες μας.

Ο πυρήνας της θέσης κατά τους ιστορικούς χρόνους σημαίνεται από την κατασκευή, μετά τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ., ενός ισχυρού κυκλικού πύργου (Εικ. 2), εξωτερικής διαμέτρου 9,50 μ. κτισμένου με μεγάλους αδροπελεκημένους λίθους. Το πάχος του τοίχου είναι 1,30 μ. και σώζεται στο ύψος του δόμου της θεμελίωσης. Όχι πολύ αργότερα στα νότια και σε επαφή με τον κυκλικό πύργο κατασκευάζεται ευρύχωρο ορθογώνιο πρόσκτισμα με πλακόστρωτο δάπεδο που σώζεται κατά τόπους (Σχ. 1).

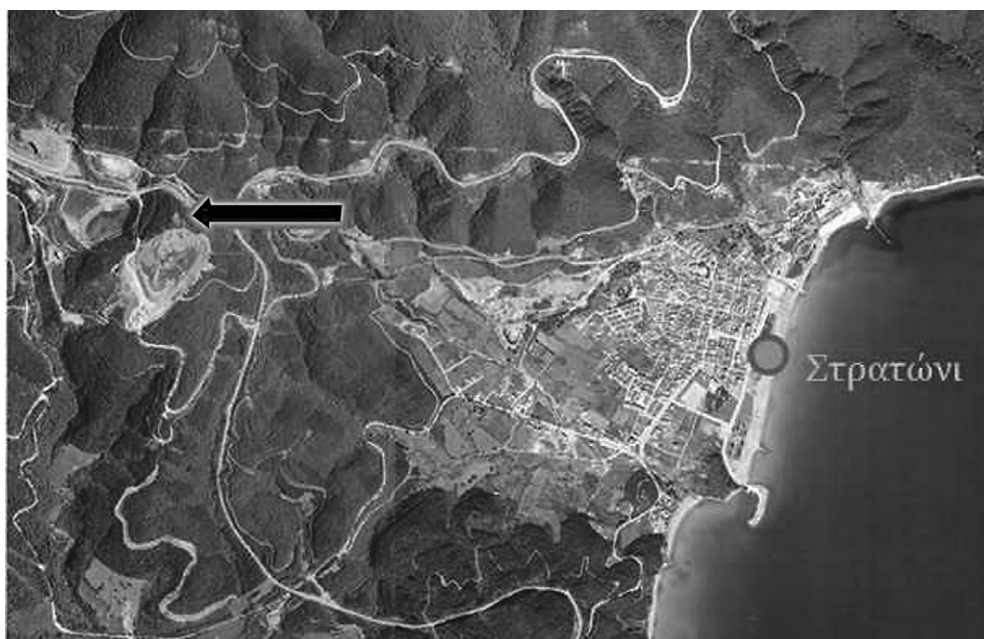
Η τελευταία ψηφίδα στην εγκατάσταση των αρχαίων χρόνων τοποθετείται σε απόσταση 8 μ. δυτικά του κυκλικού πύργου. Πρόκειται για τα υπολείμματα ενός φούρνου κυκλικής κάτοψης, διαμέτρου 2,00 μ. σκαμμένου στον μαλακό σιδηροπυριτικό βράχο (Εικ. 3). Από τον φούρνο διατηρούνται τμήματα της πήλινης επένδυσης, αλλοιωμένα από διαρκή και συστηματική έκθεση σε φωτιά. Τα λιγοστά στοιχεία της δομής και τα κινητά ευρήματα συνηγορούν στην υπόθεση ότι πρόκειται για έναν «ιπνό», ένα μαγειρείο που εξυπηρετούσε τη σίτιση των μελών του υποστατικού.

Κυκλικοί ανεξάρτητοι πύργοι όμοιων διαστάσεων δεν είναι σπάνιοι στον ελλαδικό χώρο, κυρίως στα νησιά του Αιγαίου όπου λειτουργούσαν ως παρατηρητήρια-φρουκτωρίες, αλλά και σε μεθοριακές περιοχές της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας, όπου, ως φυλακεία, απέβλεπαν στην εξασφάλιση των περασμάτων². Βασίζόμενοι σε στοιχεία από καλύτερα διατηρημένους

1. karakol: φυλάκιο, παρατηρητήριο, αστυνομικός σταθμός.

2. Π. Φάκλαρης 1990.

Εικ. 1. Η θέση «Καρακόλι»
και ο παραθαλάσσιος
οικισμός του Στρατωνίου.

Εικ. 2. Το θεμέλιο του
αρχαίου κυκλικού πύργου
κάτω από τη θεμελίωση
του οθωμανικού
φυλακίου.

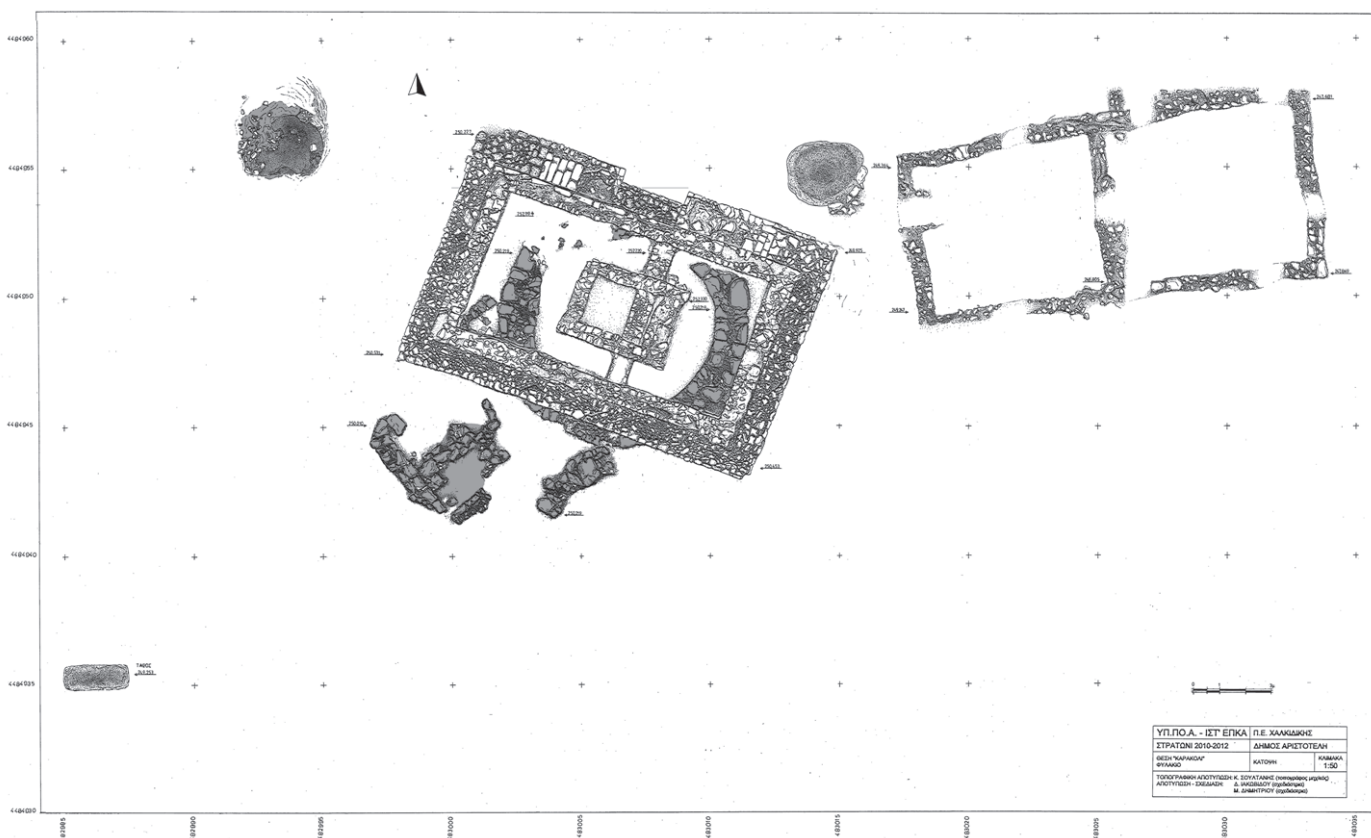

κυκλικούς πύργους των περιοχών αυτών, υποθέτουμε ότι ο πύργος του Καρακολίου θα είχε ύψος μεταξύ 6 και 10 μ. και θα στεγαζόταν με κεραμοσκεπή.

Αποθετικές διαδικασίες

Η εικόνα απόθεσης του αρχαιολογικού υλικού είναι διαφορετική στους τρεις επιμέρους τομείς της εγκατάστασης κατά την αρχαιότητα. Έτσι, στον κυκλικό πύργο και στο πρόσκτισμα διακρίνεται μια εικόνα εγκατάλει-

ψης, με ταυτόχρονο «συμμάζεμα» της οικοσκευής. Αυτό τουλάχιστον μαρτυρούν τα λιγοστά κινητά ευρήματα που εντοπίστηκαν στα δάπεδα. Από αυτά μια ομάδα οστράκων που ανήκουν σε μελαμβαφή αγγεία συμποσίου (Εικ. 4) οριοθετεί την έναρξη της εγκατάστασης στους κλασικούς χρόνους, μετά τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. Μια δεύτερη ομάδα, στην οποία ανήκουν αντιπροσωπευτικά όστρακα λύχνων και αποθηκευτικών αγγείων, μαρτυρεί την επιβίωση της εγκατάστασης κατά τους ύστερους κλασικούς και τους πρώιμους ελληνιστικούς

Σχ. 1. Η κάτοψη της ανασκαφής.

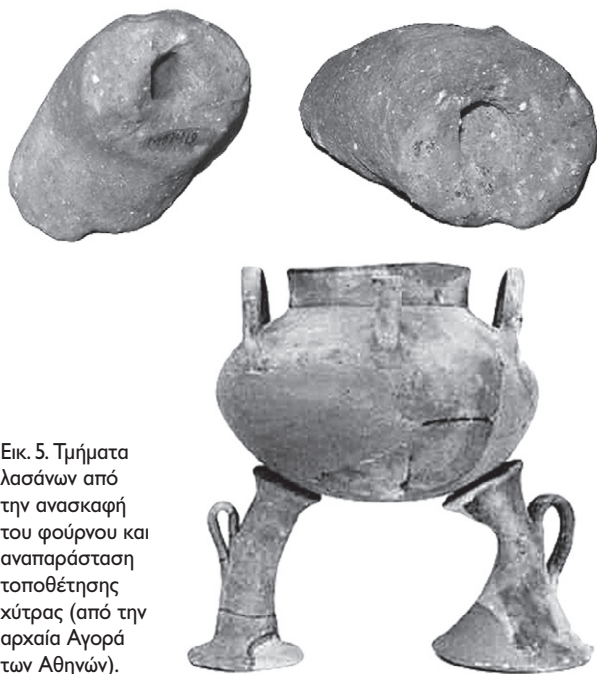
Εικ. 3. Ο φούρνος με τα θραύσματα των μαγειρικών σκευών.

Εικ. 4. Όστρακα κλασικών χρόνων από τον κυκλικό πύργο και το πρόσκτισμα.

χρόνους. Τέλος, η ρωμαϊκή παρουσία στα χρόνια του Χριστού στην περιοχή πιστοποιείται μόνο από ένα χαλκινο νόμισμα Θεσσαλονικέων επί Αυγούστου.

Διαφορετικές ήταν οι διαδικασίες απόθεσης στην περιοχή του ιπνού, η καταστροφή του οποίου σφράγισε εντός του μαγειρικά σκεύη και μέρος του σερβίτσιου των γευμάτων της φρουράς. Το μοναδικό χρονολογίσιμο αγγείο από το στρώμα αυτό είναι ένας μελαμβραφής σκύφος-κύλικα των μέσων του 5^{ου} αι. π.Χ., ενώ από το ίδιο στρώμα ξεχωρίζουν δύο στηρίγματα όπτησης στον τύπο

Εικ. 5. Τμήματα λασάνων από την ανασκαφή του φούρνου και αναπαράσταση τοποθέτησης χύτρας (από την αρχαία Αγορά των Αθηνών).

της σφήνας κι ένα τμήμα λασάνου (Εικ. 5), υποστατού πάνω στο οποίο τοποθετούνταν οι χύτρες³. Η τελική καταστροφή και μετατροπή του φούρνου σε λάκκο απορριμμάτων θα πρέπει να συνέβη κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, όπως μαρτυρεί η παρουσία σιδερένιου δίσκου λυχνοστάτη στον πυθμένα της κατασκευής.

Ο ρόλος του φυλακείου

Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα στο οχυρό συγκρότημα αναπτύχθηκε μια ποικιλία οικοτεχνικών δραστηριοτήτων. Δεν πρόκειται δηλαδή για ένα απομονωμένο *φρυκτώριον* με αποκλειστική στρατιωτική λειτουργία, αλλά για ένα υποστατικό που θα στέγαζε όχι μόνο τα μέλη της φρουράς αλλά ενδεχομένως και τις οικογένειές τους.

Τί φύλασσε όμως ο πύργος αυτός; Σύμφωνα με δημοσιευμένα στοιχεία από παρόμοιους πύργους της νησιωτικής και της ηπειρωτικής Ελλάδας⁴, το κοινό τους χαρακτηριστικό ήταν η πολυλειτουργικότητα. Ένας μεμονωμένος πύργος θα μπορούσε να λειτουργεί ως: συνοριακό φυλάκιο, φρυκτωρία, φάρος, πύργος αγροικίας, κατοικία δούλων αγροικίας, ή φυλάκιο ελέγχου της αγροτικής παραγωγής, κυρίως σε ελαιώνες και αμπελώνες. Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η μνημειοκότητα, που προϋποθέτει επένδυση πολυδάπανη και πιθανόν δημόσιου χαρακτήρα. Τέλος, σύγχρονες γεωλογικές έρευνες παρέχουν αποδείξεις για εξορρύξεις

λίθων και μετάλλων κοντά σε θέσεις πύργων σε Άνδρο, Σίφνο, Θάσο, Κέα, Σέριφο, Κύθνο, Κάρυστο, Αττική (Αγριλέζα, Σούνιο, Λαύριο), Νάξο, Πάρο.

Η δομή της εγκατάστασης του Καρακολίου, αλλά και ο εντοπισμός τεκμηρίων αρχαίας μεταλλευτικής και μεταλλουργικής δραστηριότητας (στοές, σκωρίες, κεραμική) στο παρακείμενο μεταλλείο των Μαύρων Πετρών δημιουργούν εύλογα την πεποίθηση ότι το *φυλακείον* προστάτευε την ασφαλή απομύζηση του μεταλλοφόρου Στρατονικού όρους. Η ανασκαφή βέβαια δεν έδωσε στοιχεία για την ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας που εκμεταλλευόταν τον ορυκτό πλούτο. Ωστόσο, στην ευρύτερη περιοχή δύο είναι οι πόλεις που είχαν σημαντική οικονομική δραστηριότητα κατά την εποχή αυτή: τα Στάγειρα στα βόρεια και η Άκανθος στα νότια, αποικίες των Ανδρίων από τα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. Αργότερα, στα χρόνια του Δημητρίου Πολιορκητή, ιδρύεται στον παραθαλάσσιο λόφο «Ελαιώνα» του γειτονικού Στρατωνίου η Στρατονίκη, η πλησιέστερη αρχαία πόλη στο Καρακόλι, η οποία ενδεχομένως να διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στον έλεγχο της μεταλλευτικής δραστηριότητας κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη εκμετάλλευση του αγροτικού και ορυκτού πλούτου, που δημιουργεί την ανάγκη μακροχρόνιας διαμονής στην ύπαιθρο. Το φυλακείο στο Καρακόλι είναι σημάδι αυτής της εντατικοποίησης, ακριβή επένδυση σε πόρους και ανθρώπινο δυναμικό και όχι απλώς σύμβολο κύρους και πλούτου ενός προνομιούχου ιδιοκτήτη γης. Ας μην ξεχνάμε, άλλωστε, τις επιγραφικές μαρτυρίες από τη Μακεδονία των ελληνιστικών χρόνων, για *χωρία*, δηλ. αγρούς ή οχυρές θέσεις, που συχνά ενοικιάζονται ή παραχωρούνται σε ιδιώτες από τον ίδιο τον βασιλιά για εκμετάλλευση κάποιων χρόνων⁵.

Η θέση κατά την τουρκοκρατία

Στο τέλος των ελληνιστικών χρόνων, περί τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ., το συγκρότημα εγκαταλείπεται. Ό,τι έχει απομείνει από τον κυκλικό πύργο αφήνεται να ρημάξει. Κατά τους παλαιοχριστιανικούς και τους βυζαντινούς χρόνους το ερείπιο έχει περάσει ήδη στη λήθη, καθώς δεν υπάρχει καμία ένδειξη εγκατάστασης στη θέση αυτή. Μέχρι που, δεκαοκτώ αιώνες αργότερα, στα μέσα του 17^{ου} αιώνα, οι λίθοι του ερειπωμένου φυλακείου γίνονται οικοδομικό υλικό για ένα νέο, ορθογώνιο αυτή τη φορά στρατιωτικό φυλάκιο, ένα οθωμανικό *καρακόλι*, που κτίζεται ακριβώς πάνω στα θεμέλια του αρχαίου κυκλικού πύργου και ελέγχει το πέρασμα

3. Morris 1985, Papadopoulos 1992.

4. Morris, Papadopoulos 2005.

5. Ι. Βοκοτοπούλου 1986, 87-114.

Εικ. 6. Γενική άποψη του φυλακίου.

που οδηγεί από τα τελευταία ορεινά Μαδεμοχώρια προς την Ιερισσό και το Άγιο Όρος.

Το νέο φυλάκιο (Εικ. 6) έχει διαστάσεις 7,30 × 12,23 μ. και περιβάλλεται από λιθόστρωτο πλάτους περίπου 1,00 μ. Στον βόρειο τοίχο του εφάπτονται δύο αντικριστές κλίμακες, που οδηγούσαν στον όροφο, όπου γινόταν η φύλαξη. Από εκεί θα υπήρχε εσωτερική πρόσβαση στο ισόγειο, που θα χρησίμευε για αποθήκευση αλλά και για την ανάπαυση της φρουράς. Οι τοίχοι είναι λίθινοι, χωματόκτιστοι, με ξυλοδεσιές για αντισεισμική προστασία.

Το παρατηρητήριο του 17^{ου} αιώνα διαδραμάτισε ιδιαίτερο ρόλο στον έλεγχο της μεταλλευτικής παραγωγής των Μαδεμοχωρίων. Το «Κοινόν του Μαδεμίου» ήταν μια ομάδα δώδεκα χωριών της βορειοανατολικής Χαλκιδικής, μιας περιοχής από τις πλουσιότερες σε μεταλλεύματα στην Ελλάδα⁶. Κατά την τουρκοκρατία οι κοινότητες αυτές αποτέλεσαν ομοσπονδιακή οργάνωση, με κέντρο διοίκησης το Μαχαλά (σημερινά Στάγειρα), έδρα του Μαδέμ Αγά, τοποτηρητή της λειτουργίας των μεταλλείων και εισπράκτορα των φόρων. Η Υψηλή Πύλη τους παραχώρησε ειδικό καθεστώς ασυδοσίας από τους έκτακτους φόρους⁷, σχετική αυτοδιοίκηση και το δικαίωμα να εκλέγουν τοπικούς άρχοντες, προκειμένου να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή παραγωγή των μεταλλείων, που λειτουργούσαν εντατικά. Το οθωμανικό φυλάκιο βρίσκεται μέσα σ' αυτό το μεταλλευτικό πεδίο. Ο Pierre Belon, που πέρασε από κει το 1550 είδε πεντακόσια με εξακόσια καμίνια στην περιοχή της Σιδερόκαψας, το καθένα με το δικό του αφεντικό⁸. Σύμφωνα

Εικ. 7α, β. Αργυρό γρόσι από τη Δημοκρατία της Ραγούζας.

να με τον ίδιο περιηγητή, ο πλούτος του μεταλλείου έκανε τα χωριά να μοιάζουν με πόλεις, ενώ τα κρατικά έσοδα από αυτή τη μικρή μεταλλευτική ζώνη ισοδυναμούσαν με κείνα των φόρων που προερχόταν από την ίδια την Κωνσταντινούπολη. Έτσι άλλωστε εξηγείται η παρατήρηση του Ελβιά Τσελεμπί στα μέσα του 17^{ου} αιώνα ότι στη Σιδερόκαψα ανώτερος όλων των αξιωματούχων ήταν ο εμίνης, διευθυντής του αργυρωρυχείου, με πολιτικές και δικαστικές αρμοδιότητες.

Οι μεταλλωρύχοι που ζούσαν εκεί, Έλληνες, Σέρβοι, Κιρκάσιοι Τούρκοι, Εβραίοι, Βλάχοι, Αλβανοί, Βούλγαροι και Αρμένηδες, συνθέταν ένα πολυπολιτισμικό αμάλγαμα. Είναι πολύ πιθανό ότι, εκτός από την εργασία τους στις στοές και στα καμίνια, οι ίδιοι αναλάμβαναν και τη φύλαξη στο *καρακόλι*.

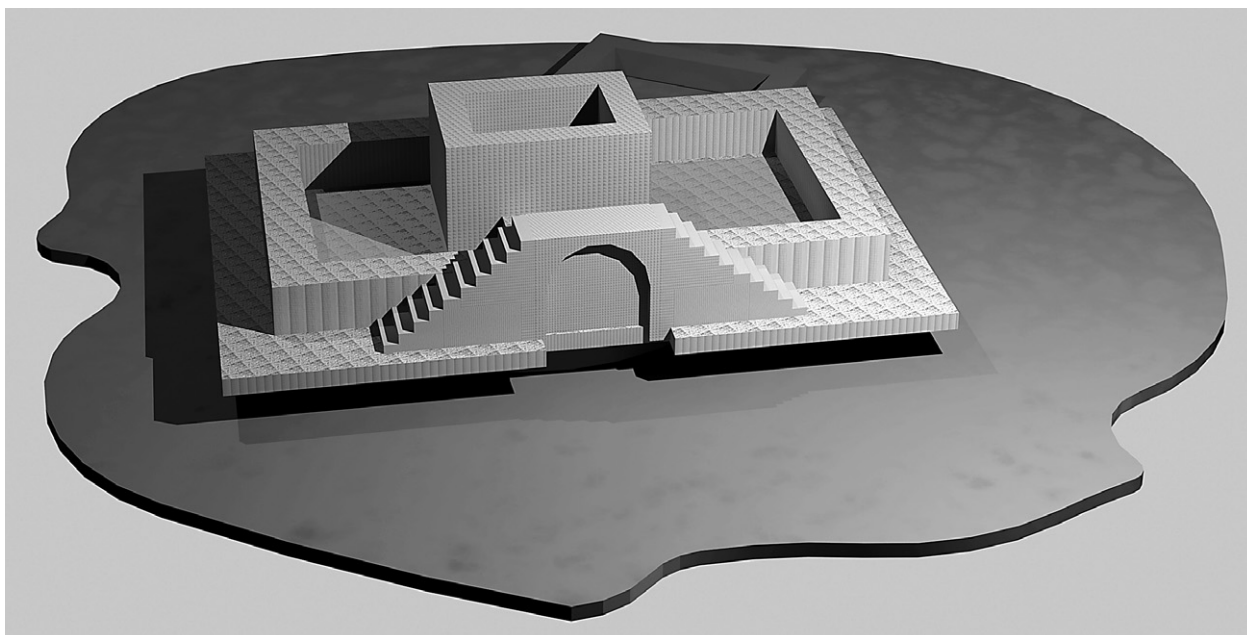
Το πέρασμα ενός Δαλματού μεταλλωρύχου από το παρατηρητήριο μαρτυρεί ένα αργυρό γρόσι από τη Δημοκρατία της Ραγούζας⁹ (Εικ. 7), που χρονολογείται

6. Ι. Παπάγγελος 1991.

7. Η. Κολοβός 2000, 59.

8. P. Belon 1553.

9. Το σημερινό Dubrovnik στις Δαλματικές ακτές.

Εικ. 8. Αναπαράσταση του φυλακίου με τις προσθήκες του 19^{ου} αιώνα.

Εικ. 9α, β. Χάλκινο οθωμανικό νόμισμα αξίας πέντε παράδων με τον Του(γ)ρά του σουλτάνου Αβδούλ Αζίζ (1864).

Εικ. 10α, β. Αργυρό οθωμανικό νόμισμα αξίας δέκα παράδων με τον Του(γ)ρά του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Β' (1902).

στο πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα. Εικονίζεται ο Άγιος Βλάσιος, προστάτης της πόλης και ο Χριστός Παντοκράτορας σε εμπροσθότυπο και οπισθότυπο αντίστοιχα. Η παρουσία Δαλματών κατά την εποχή αυτή είναι πολύ έντονη, όχι μόνο στα μεταλλεία, αλλά κυρίως στο διαμετακομιστικό εμπόριο και στην πειρατεία στο Αιγαίο από πειρατικά πλοία υπό σημαία Ραγούζας.

Η πρώτη αυτή οθωμανική φάση του φυλακίου τερματίζεται από σεισμό, ο οποίος γκρεμίζει τον νότιο τοίχο του, πιθανότατα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Αποτέλεσμα αυτής της ζημιάς είναι το μπάζωμα του ισόγειου και η ενίσχυση του κτηρίου με εγκάρσιο τοίχο. Η κατάργηση του ισόγειου επιβάλλει τη μεταφορά των δραστηριοτήτων που λάμβαναν χώρα εκεί. Ένας τέτοιος χώρος, που θα χρησίμευε ως αποθήκη, κοιτώνας ή ακόμα και ως στάβλος, είναι πιθανότατα το δίχωρο ισόγειο μακρόστενο κτήριο 110 τ.μ. που εντοπίστηκε στα ανατολικά του φυλακίου (Σχ. 1). Διατηρείται στο ύψος της θεμελίωσης και, ελλείψει κινητών ευρημάτων,

η χρονολόγησή του στην Τουρκοκρατία τεκμηριώνεται αποκλειστικά από την παρουσία στην τοιχοδομία του λίθων σε δεύτερη χρήση με ελαφρώς καμπύλη λάξευση, που προέρχονται από τον αρχαίο κυκλικό πύργο.

Κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα κατασκευάζεται πάνω στο μπαζωμένο ισόγειο του φυλακίου ένας μικρότερος τετράγωνος κεντρικός πύργος, με είσοδο στα νότια, ο οποίος λειτουργούσε ως σκοπιά. Ανέβαινε δηλαδή κανείς από την κλίμακα του βόρειου τοίχου και περπατώντας περιμετρικά στον περιδρόμο του ορόφου εισερχόταν στον κεντρικό τετράγωνο πύργο (Εικ. 8).

Τα ευρήματα που ήλθαν στο φως από την επίχωση της τελευταίας οθωμανικής φάσης χρονολογούνται μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

Από τα οκτώ συνολικά νομίσματα (Εικ. 9, 10) ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν:

- Ένα χάλκινο, πιθανόν δέκα παράδων, με τον τουγρά του σουλτάνου Αβδούλ Μεζίτ Α', που εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1850.

Εικ. 11. Χάλκινη παλάσκα.

Εικ. 12. Χάλκινο μελανοδοχείο.

- Ένα χάλκινο, αξίας πέντε παράδων, το οποίο εκδόθηκε στο τέταρτο έτος της βασιλείας του Αβδούλ Αζίζ, δηλαδή το 1864, έτος κατά το οποίο το νομισματοκοπείο της Κωνσταντινούπολης έκοψε 16 εκατομμύρια τέτοια νομίσματα.
- Ένα αργυρό, αξίας δύο γροσίων, ένα από τα 3.507.000 όμοια που κόπηκαν στην Κωνσταντινούπολη το 1893, 19^ο έτος σουλτανίας του Αβδούλ Χαμίτ Β'.
- Ένα αργυρό, δέκα παράδων, που κόπηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1902, κατά το 26^ο έτος της βασιλείας του Αβδούλ Χαμίτ Β'.

Η οθωμανική φρουρά θα απαρτιζόταν από μικρή ομάδα χωροφυλάκων (τζανταρμάδων) με εξάρτυση, από την οποία σώθηκε μια χάλκινη παλάσκα (Εικ. 11), θήκη για τα προετοιμασμένα βόλια (χαρτούσες ή φουσέκια). Ο εντοπισμός ενός μελανοδοχείου (Εικ. 12) κατά την ανασκαφή της τελευταίας αυτής οθωμανικής φάσης πιστοποιεί την ύπαρξη ενός ημερολογίου φύλαξης, το οποίο θα κρατούσε ο επικεφαλής της φρουράς.

Κατά την ταραγμένη αυτή περίοδο που έπεται της βίαιης καταστολής της επανάστασης του 1821 στη Χαλκιδική, η φύλαξη του μεταλλείου ανατίθεται αποκλειστικά στους τζανταρμάδες του Μαδέμ Αγά, καθώς το καθεστώς αυτονομίας των Μαδεμοχωρίων καταργείται. Ωστόσο, όπως αναφέρει ο δάσκαλος Ν. Βουλγαρελίδης¹⁰ τον Μάρτιο του 1878 στην περιοχή μπορούσε ακόμα να βρει κάποιος άσυλο, αλλά και ότι οι ιππείς της Κυβερνήσεως που περνούσαν από τα Μαδεμοχώρια διατάσσονταν, όταν φθάσουν στην οροθετική

γραμμή της επαρχίας, «νά τινάζωσι τόν κονιορτόν τών ποδών καί τών ἵππων καί νά ἀπέρχονται, χωρίς κάν να μεταφέρωσι μήτε χῶμα ἀλλαχόσε».

Τον πίνακα της μικροϊστορίας της περιοχής του Καρακολίου κατά την τελευταία περίοδο της οθωμανικής διοίκησης συνθέτουν δύο γεγονότα που συνέβησαν πλησίον του μνημείου και σημάδεψαν τους πρωταγωνιστές τους, καθώς οι ίδιοι τα διηγούνται ως αυτόπτες μάρτυρες:

Πηγή 1: Η Απαγωγή του Chevalier

Ένα απομεσήμερο του Ιούνη του 1899 ληστές απήγαγαν τον μηχανολόγο Σεβαλιέ, διευθυντή της γαλλο-οθωμανικής μεταλλευτικής εταιρείας, ζητώντας λύτρα για την απελευθέρωσή του. Στο άρθρο του με τίτλο «Τόν καιρό πού ἐληστοκρατείτο ἡ Χαλκιδική»¹¹ ο Αθανάσιος Παλαμήδης από τον Πολύγυρο, που συμμετείχε ο ίδιος στα γεγονότα ως μεταφραστής του Τούρκου πασά, γράφει: «παρά τινά καμπήν τῆς κατηφορικῆς ὁδοῦ (ἀπό τῆ Στρατονίκη πρὸς τὸ Στρατώνι), ἐκ τοῦ παρακειμένου δασώδους μέρους ξεπετάχθησαν πέντε λησταί, ὁ ἀρχηγός τῶν ὁποίων τούς ἐκάλεσε νά παραδοθῶν, ὁ δέ Σεβαλιέ νά ἀφιππεύσει ἀμέσως». Η παραπάνω πράξη δεν υπήρξε αναίμακτη, καθώς ο Αλβανός καβάσης «ὅστις ἐκράτει εἰς τὴν ἀγκαλιάν του τόν μικρόν υἱόν τοῦ διευθυντοῦ» στήν προσπάθειά του να πυροβολήσει τους ληστές, δέχτηκε σφαίρα η οποία τον έριξε «ἄπνουν κάτω τοῦ ζῶντος εἰς τό ὁποῖον ἵππευε, συμπαρασύρας καί τόν υἱόν τοῦ Σεβαλιέ, σπεύσας ὁμως εἰς τῶν ληστῶν ἐπρόλαβε καί ἡγκαλίσθη τόν μικρόν τόν ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὴν μητέρα του».

10. Ν. Βουλγαρελίδης, 1967, «Τον καιρό που εληστοκρατείτο η Χαλκιδική. Η απαγωγή του Σεβαλιέ το 1899» στην εφημερίδα «Ελληνικός Βορράς» και αναδημοσιευμένο ως «Μαδεμοχωρικά», στο περιοδικό «Αντίλαλοι της Αρναίας», 1976.

11. Ό.π.

Εικ. 13. Κάλυκες οπλοπολυβόλου.

Σύμφωνα με την αφήγηση του Παλαμήδη, το τουρκικό δημόσιο αναγκάστηκε να πληρώσει 15.000 λίρες και «ό αιχμάλωτος Σεβαλιέ μετά τήν παράδοσιν τών λύτρων εξυπνήσας τήν πρωίαν καί βλέπων ὅτι, οὐδείς ἐκ τών ληστῶν εὐρίσκετο ἐκεῖ καί σκεπτόμενος τί να πράξῃ, προχώρησε πρὸς τὰ ἔξω τοῦ δάσους, συνήντησε χωρικούς ἀνιχνευτάς καί ἐνθαρρυνθεὶς προχώρησε καί ἔφτασε εἰς Στρατονίκην μεταξύ τών ἀναμενόντων οἰκείων του...». Αργότερα βέβαια και οι απαγωγείς συνελήφθησαν, καθώς μετά από άγριο ξυλοδαρμό υπόπτων ο ένας άρχισε να καταδίδει τον άλλον.

Η απαγωγή, που ανάγκασε τον Σεβαλιέ να αποχωρήσει οριστικά από τη χώρα, μετά τη σύλληψη των δραστών και την απελευθέρωσή του, συνέβη μεταξύ του παραθαλάσσιου Στρατωνίου και της ορεινής Στρατονίκης, δηλαδή στην περιοχή ελέγχου του φυλακίου του Καρακόλιου. Ο δρόμος μεταξύ των δύο χωριών κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, δεν ακολουθούσε τη σημερινή χάραξη, αλλά περνούσε πλησίον του φυλακίου, καθώς συνέδεε το Στρατώνι με τον Μαντέμ-Λάκκο, επίκεντρο της εξορκτικής δραστηριότητας, και από εκεί στη Στρατονίκη και τον Μαχαλά, κατοικία πολλών μεταλλωρύχων και έδρα του Μαδέμ-Αγά.

Πηγή 2: Η μαρτυρία του Ταχσίν Ουζέρ

Μια μαρτυρία του Ταχσίν Ουζέρ (1877-1939), Καϊμάκαμη της Κασσάνδρας από τις 16 Μαρτίου έως τις 23 Σεπτεμβρίου του 1908, φαίνεται ότι συνδέεται με τη δεύτερη οθωμανική φάση του φυλακίου. Ο Ταχσίν Ουζέρ, χαρακτηρίζει την περίοδο αυτή ως την «*πιο άχαρη και ανούσια της υπαλληλικής μου σταδιοδρομίας. Εδώ πέρασα πολύ επικίνδυνες στιγμές. Αν δεν είχε μεσολαβή-*

*σει η κήρυξη του Συντάγματος*¹², η Κασσάνδρα θα γινόταν ή ο τάφος μου ή ο τόπος της φυλακής και της κατάδικής μου». Μας πληροφορεί επίσης ότι «ο καζάς¹³ της Κασσάνδρας, ο οποίος διαδραμάτισε πρωταρχικό ρόλο στην επανάσταση του Μοριά, σήμερα αποτελεί φωλιά ληστών και κακούργων. Και κατά τη μακραίωνη οθωμανική κυριαρχία ο τόπος αυτός υπήρξε εστία επαναστατικών κινήματων και πηγή μολύνσεως».

Ο Ουζέρ είχε σοβαρούς λόγους να ανησυχεί, καθώς υπήρξε θύμα απόπειρας δολοφονίας από Έλληνες ατάκτους στην ευρύτερη περιοχή της Αρναίας. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Η απόπειρα να με δολοφονήσουν ήταν ένας επιπλέον λόγος να μη τους συμπαθώ καθόλου (τους Έλληνες). Για το λόγο αυτό ίδρυσα οκτώ υπερσύγχρονους σταθμούς χωροφυλακής (καρακόλια) στους εξής δήμους και χωριά: Πολύγυρο (Políroz), Αρναία (Lariva/Λιαριγκόβη), Βραστά (Vercaste), Γαλάτιστα (Galaca), Ορμούλια (Rumeliya), Ίσβορος (Izvor/Στρατονίκη), Καλλιθέα (Malta), Παρθενών (Panteon), και Χέρσους (Hersus). Στελέχωσα τους σταθμούς αυτούς με επίλεκτους στρατοχωροφύλακες (τζανταρμάδες), τους οποίους έφερα από τη Θεσσαλονίκη. Επικεφαλής αυτών διόρισα τον λοχαγό Σαμπίτ Μπέη»¹⁴.

Η ίδρυση του «υπερσύγχρονου караκολίου» του Ιζβόρου/Στρατονίκης από τον Ταχσίν Ουζέρ είναι πολύ πιθανό να συνδέεται με την ανακατασκευή του φυλακίου που μελετάμε στη θέση Καρακόλι, την προσθήκη δηλαδή του πυργίσκου, σε μια εποχή που χαρακτηριζόταν από εκτεταμένη άνηση της ληστοκρατίας¹⁵.

Το Καρακόλι στην εθνική αντίσταση

Το τελευταίο κεφάλαιο της αφήγησης του φυλακίου γράφεται από τα απομεινάρια μιας μάχης. Δεκάδες κάλυκες οπλοπολυβόλου (Εικ. 13) βρέθηκαν στη νοτιοανατολική γωνία του φυλακίου, που είχε διαμορφωθεί σε πολυβολείο. Στην κυκλική επιφάνεια κρούσης τους υπάρχει χαραγμένη η επιγραφή «W.R.A. 1942/303», δηλαδή Winchester Repeating Arms, παραγωγή 1942. Σφαίρες και τυφέκια κατασκευάστηκαν στο Connecticut των ΗΠΑ, αλλά χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και από τους Βρετανούς, προμη-

12. Αναφέρεται στο Σύνταγμα που παραχώρησε το 1908 στους Νεό-τούρκους ο σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ Β'.

13. Καζάς/gaza: μικρή διοικητική και δικαστική περιφέρεια αποτελούμενη από μια πόλη ή κώμη και τα εξαρτώμενα από αυτήν χωριά.

14. Ε. Ζεγκίνης 1998.

15. Την εποχή εκείνη η άνηση της ελληνικής ανυποταξίας οδήγησε ακόμη και τον Αλέξη Ζορμπά να φύγει, διωκόμενος από τους Τούρκους λόγω του χαρακτήρα του από τον τόπο του και να εργαστεί ως μεταλλωρύχος στη γαλλο-οθωμανική εταιρεία του Στρατωνίου.

θευτές μεγάλου μέρους του αντιστασιακού οπλισμού.

ΕΛΑΣ και ΕΛΑΝ είχαν ιδιαίτερα αναπτυγμένη αντιστασιακή δράση στη βορειοανατολική Χαλκιδική. Στα απομνημονεύματά του ο καπετάν Φουρτούνας (Σ. Σπίντζος), καπετάνιος του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Ναυτικού περιγράφει τη θρυλική ναυμαχία των Ελευθερίδων έξω από το Στρατώνι, κατά την οποία χτυπήθηκαν τρία γερμανικά πλοία και σκοτώθηκαν 25 χιτλερικοί¹⁶.

Ο ίδιος καπετάνιος περιγράφει, επίσης, στις 12 Μαΐου 1944, μια κατάληψη πλοίου γεμάτου δυναμίτη, ο οποίος μεταφέρθηκε αργότερα στο απελευθερωμένο Στρατώνι, όπου Ρώσοι πυροτεχνουργοί, δραπετές από το στρατόπεδο αιχμαλώτων της Νέας Μηχανιάνας, κατασκεύασαν τις πρώτες χειροβομβίδες του ΕΛΑΣ.

Τέλος, ένα σχεδόν άγνωστο επεισόδιο της Αντίστασης μας αφηγείται ο Γιώργος Πλανάκης, αυτόπτης μάρτυρας: από τα ανοιχτά του κόλπου του Στρατωνίου, στις 20 Σεπτεμβρίου 1943, το υποβρύχιο Παπανικολής αποπειράθηκε, χωρίς επιτυχία, να торπιλίσει την πλατφόρμα, απ' όπου φορτωνόταν για τη ναζιστική Γερμανία μετάλλευμα για την ανάπτυξη της πολεμικής της βιομηχανίας.

Ο εντοπισμός οπλισμού από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο πάνω στους τοίχους του ερειπωμένου οθωμανικού φυλακίου ήταν μια απροσδόκητη διατάραξη στη στρωματογραφία του μνημείου. Οι κάλυκες του οπλοπολυβόλου αποτελούν το τελικό «στρώμα καταστροφής», τα κατάλοιπα της τελευταίας μάχης που σφράγισε τον μακράιωνα βίο του οχυρού. Η άγνωστη αυτή σύρραξη στο Καρακόλι, που δεν ανακαλείται στη μνήμη κανενός από τους επιζήσαντες αντιστασιακούς με τους οποίους μιλήσαμε, είναι η επιπλέον σελίδα που προσέφερε η ανασκαφή του φυλακίου στο βαρύ χρονικό της Εθνικής Αντίστασης στη Χαλκιδική.

Δεν είναι όμως απίθανο κάποιος κάτι να γνώριζε. Μετά την απελευθέρωση, καθώς το μεταλλείο επαναλειτουργεί, η περιοχή ισοπεδώνεται για να γίνει χώρος απόθεσης τελμάτων. Τότε, ακούσια ή συνειδητά, το φυλάκιο δεν καταστρέφεται. Απλώς η μπουλντόζα που ισοπεδώνει τον περιβάλλοντα χώρο, αντί να το ξηλώσει από τη θύμηση, το σκεπάζει καταχώνοντας και τις μνήμες που ανασύραμε από τη σιωπή με τούτη τη μικρή ιστορία.

Βιβλιογραφία

- Ι. Βοκοτοπούλου, “Η επιγραφή των Καλινδοίων”, Αρχαία Μακεδονία IV: Ανακοινώσεις κατά το τέταρτο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 21-25 Σεπτεμβρίου 1983 (1986).
- Ν. Βουλγαρελίδης, «Τον καιρό που εληστοκρατείτο η Χαλκιδική. Η απαγωγή του Σεβαλιέ του 1899» στην εφημερίδα «Ελληνικός Βορράς» και αναδημοσιευμένο ως “Μαδεμοχωριακά” στο περιοδικό “Αντίλοιοι της Αρναίας”, 1976.
- Ε. Ζεγκίνης, «Η κατάσταση στη Χαλκιδική κατά την τελευταία περίοδο της τουρκικής διοίκησης. Πληροφορίες του Τούρκου διοικητή της Κασσάνδρας Ταχσίν Ουζέρ», Χρονικά της Χαλκιδικής. Παράρτημα: Η Χαλκιδική κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Πρακτικά του τέταρτου πανελληνίου συνεδρίου. Ποσειδι Χαλκιδικής, 13-15 Οκτωβρίου 1995 (1998).
- Η. Κολοβός, Χωρικοί και μοναχοί στην οθωμανική Χαλκιδική 15^{ος}-16^{ος} αιώνες: όψεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην ύπαιθρο και η Μονή Ξηροποτάμου, (αδημ. διδακτ. διατρ. ΑΠΘ, 2000).

- Ι. Παπάγγελος, “Το κοινόν του Μαδεμίου”. Η διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στη Μακεδονία (1991).
- Σ. Σπίντζος (καπετάν Φορτούνας), ΕΛΑΝ, VI Ναυτική μοίρα: Σελίδες από την Εθνική Αντίσταση (1986).
- Π. Φάκλαρης, Αρχαία Κυνουρία. Ανθρώπινη δραστηριότητα και περιβάλλον (1990).
- P. Belon du Mans, Les Observations de plusieurs singularités et choses mémorables, trouvées en Grèce, Asie, Judée, Egypte, Arabie et autres pays étrangers, rédigées en trois livres (1553).
- J. K. Papadopoulos, Λάσανα, Tuyers and kiln firing supports, *Hesperia* 61, 2 (Apr.-Jun. 1992), 203-221.
- S. P. Morris, “ΛΑΣΑΝΑ: A Contribution to the Ancient Greek Kitchen,” *Hesperia* 54, 1985, 393-409.
- S. P. Morris, J. K. Papadopoulos, Greek towers and slaves. An archaeology of exploitation, *American Journal of Archaeology*, 109, 2 (Apr. 2005), 155-225.

16. Σ. Σπίντζος (καπετάν Φορτούνας, 1986).

Abstract

Karakoli Stratoni Chalcidice. The biography of a military outpost from antiquity to the time of the Greek National Resistance

Costas Papastathis, Maria Papadaphniadou, Anastasios Papadopoulos, Katerina Amanatidou, Ismene Ninou

In the spring of 2009, during a survey in view of locating a new metallurgical plant, an Ottoman military outpost came to light on the wooded slopes of Stratonikon Mountain in NE Chalcidice. The building has the form of a towerhouse with ancient large blocks incorporated in its masonry. Classical and Hellenistic sherds were widespread around it suggesting probably the ancient use of the site as watchtower.

Several phases were revealed in the building, which preserved its military use, though with different structure, from the 5th century B.C. to the Second World War

A strong circular tower of 9.50 m. diameter dominated the place after the middle of the 5th century B.C., but it wasn't until later that a rectangular paved courtyard was added to the south. In the West of the tower a circular furnace was excavated in the soft rock.

The structure of the installation and the evidence for ancient metallurgy in the neighbouring mine of Mavres Petres suggest that the tower played a significant role invigilating the intensive mining activity and the metallurgical production in the Hellenistic period.

At the end of the 2nd century B.C. the tower was abandoned and its remains fell into oblivion for almost eighteen centuries. The place was inhabited again only in the 17th century, when the stones of the ruined ancient tower were used as building material for the new, rectangular Ottoman military outpost (a Karakol) constructed in the same place. The function of the ottoman *karakol* remained the same, with some structural modifications, until the early 20th century, guarding the

mines of Mademohoria, a federation of twelve villages in the Northeast Halkidiki favoured with a privileged status of unaccountability, in order to achieve the best possible production of the mines, which were operating intensively.

Several snapshots of the local history are related to the Ottoman outpost, such as the presence of a multicultural amalgam of ethnic groups working as miners, the abduction by bandits of the engineer Chevalier, director of the Franco-Ottoman mining company in 1899 and the activity of Tahsin Ouzer, a local ottoman prefect, associated with the architectural modifications of the Ottoman outpost in 1908.

The last chapter of the outpost's narrative is written by the remnants of a battle. Dozens of gun cartridges found in the South East corner of the building suggest that the place was used as a stronghold by the Greek partisans against the Nazis during the Second World War. The remnants of the weapons detected on the walls of the ruined Ottoman outpost were an unexpected disruption in the stratigraphy of the monument. They constitute the final "destruction layer", the remains of the last battle that sealed the life of the fort. That unknown conflict at Karakoli, which hasn't been recalled by any of the living survivors of the National Resistance, is the additional page the excavation has offered in the chronicle of the National Resistance in Chalkidiki.

After the liberation, the mine started functioning again. Then, a bulldozer covered the memories retrieved from silence with this little story.